

approach to solving problems of pragmatics, by analyzing the conditions on the appearance of *vajon* in Hungarian interrogatives within the theory proposed by Farkas and Bruce (2009).

Keywords: context, pragmatics, pragmalinguistics, pragmatic marker, reflective question, semantics.

GYURIS BEÁTA

Lehetőségek a pragmatikai képesség tanulmányozására a pragmatika, a nyelvészet és a kognitív idegtudomány határán*

1. A pragmatikafelfogások közül kutatásaimban elsősorban az emberi elme megismerő funkcióit szem előtt tartó nézetekkel dolgozom, hiszen munkám olyan társalgások létrejöttére keresett és keres ma is választ, ahol a megértés az interakció résztvevői között valamilyen okból nem a beszélő szándékainak megfelelően jön létre. Mind egészséges, mind pedig patológiás nyelvhasználatú személyek diskurzusainak sikertelensége meghatározó lehet abból a szempontból, hogy megértsük a pragmatikai képesség szerepét a sikertelen nyelvhasználatban. A félreértéseink lehetséges okairól NÉMETH T. ENIKŐvel közösen adtunk számot (IVASKÓ–NÉMETH T. 2002).

Jelen rövid írásban főként a neurolingvisztikai irodalomból jól ismert patológiás nyelvi formáknak a társalgásokban való előfordulására helyezem a hangsúlyt, illetve kitérek arra, hogy miért érdemes a pragmatikai képességet más képességekkel együtt is vizsgálni a nyelvi működés alaposabb feltérképezése során. Az 1990-es évek neuropragmatikai tárgyú kutatásai ráirányították a figyelmet ezekre a jelenségekre. 1998-ban PARADIS (1998) szerkesztésében jelent meg a *Journal of Neurolinguistics* tematikus kötete, és 2000-ben a *Brain and Language* tematikus száma (STEMMER–SCHÖNLE 2000) a neuropragmatikai kutatások akkori összefoglaló tanulmányaival.

Az ilyen irányú vizsgálódások hátterében meghúzódó pragmatikafelfogás visszanyúlik a CHARLES MORRIS (1938) által meghatározott felfogáshoz. A jel és a jelhasználó közti kapcsolat feltárása a pragmatikai kompetencia megértésében úgy értelmeződik, hogy egyaránt figyelembe veszi a jelhasználat produktív és interpretatív oldalát is a különböző képességekkel rendelkező, vagy éppen azok hiányával küzdő humán jelhasználók körében (PERKINS 2008). Meglehetősen tág teret hagyva ezáltal arra, hogy a jellegzetes hiányjelenségekből és az ép jelhasználatúak tipikus jelhasználatából éppen úgy tudjon releváns megállapításokat tenni, mint ahogyan a jelhasználati fejlődés feltárásakor törekszik az egyes képességek közti jól összerendezett kapcsolatokat megfejteni. NÉMETH T. ENIKŐ (2006) írása is felhívja figyelmünket ennek a tág értelmezésnek a problémájára, azonban az elme társas viselkedésben betöltött szerepét szem előtt tartó újabb kognitív pszichológiai és neuropszichológiai kutatások rámutattak arra, hogy a nyelvhasználat társas meg-

---

* Az írás elkészültét a Konvergencia – Magyary Zoltán Posztdoktori Ösztöndíj – 2012 (A2–MZPD–12) elnevezésű pályázat támogatta.

nyilvánulásai úgy értelmezhetők, mint olyan biológiailag determinált létezők, melyek univerzálisan jelen vannak a humán (nem pusztán verbális) kommunikációban (számos szerző közül például FRITH–FRITH 1999; FRITH 2007; BALCONI 2010).

2. A korábban is alkalmazott, a pragmatikai képesség épségét mérő tesztelési eljárások (például PENN 1985) egyrészt olyan viselkedéses válaszokat elváró tesztekkel álltak, melyekben az egyes feladatok a feltételezett rész-képesség szerepét voltak hivatottak pontosan körüljárni, míg a kísérleti pragmatikai módszerek (NOVECK–SPERBER 2004) mellett ismerünk olyan leírásokat is, melyek a megfigyelés módszerével rögzítették későbbi elemzésük adatait (SMITH–LEINONEN 1992). Ahogyan a társtudományokban, így például a neurolingvisztikában, pszicholingvisztikában, fejlődés-neuropszichológiában és kognitív idegtudományban, neuropszichológiában egyre inkább elérhetővé váltak a modern képalkotó eljárások alkalmazásából nyerhető adatok, úgy fordult a kurrens neuropragmatika is ezen területek eredményeinek aktív alkalmazása felé. Amint azt COULSON (2004) is kiemeli, az egyes nyelvhasználati formákhoz különféle képalkotó eljárásokkal követett kísérleti helyzetekből arra lehet következtetni, hogy más-más területek egymással összehangolt jól működése szükséges ahhoz, hogy a jelhasználat megfelelő módon interpretálódjon. Mind a metaforikus megértés, mind a viccmegértés vagy a nyelvi jelekhez kapcsolódó nem nyelvi jelek együttes használatának ilyen módon monitorozott eljárásai arra engednek következtetni, hogy nem egyetlen terület felelős a nyelvhasználatért, hanem több olyan részterület, melyek kiegyenlített feladatmegosztással vesznek részt a folyamatban. A jobbféltekesérült betegek spontán társalgásaik során a szavakat és a mondatokat az ún. szaliens (GIORA 2007) értelemben, azaz a gyakori, könnyen és automatikusan előhívódó formákból építik fel, nem lévén képesek a kontextusépítés komplexebb formáira. Éppen ezért korlátozott a metafora-, ironia- és viccmegértésük is, hiszen a nem konvencionális értelmezéshez szükségük lenne annak kikövetkeztetésére, hogy az adott szituációban miért nem a könnyen bejósolható, gyakori forma jelenik meg, vagyis mitől releváns az el nem várt fizikai stimulus (HAPPÉ 1993, 1998).

PERKINS (2007/2010: 45) CHOMSKY (2002: 63) felfogását is idézve amellet érvel, hogy az ún. pragmatikai szerzett zavarok sokféleségének magyarázatához úgy jutunk közelebb, ha a pragmatikai képességet olyan emergens létezőként fogjuk fel, mint ami olyan részegységek fölött gyakorol vezérlő és összehangoló szerepet, mely részegységek külön akár működhetnek is megfelelően – ám ahhoz, hogy egy adott cél érdekében, például egy konkrét cél érdekében létrehozott nyelvi inger megfelelő megértéséhez és megértetéséhez sikerüljön általuk jutni, ahhoz mindenképpen szükség van az egyes részegységek pontosan összerendezett feladatmegosztására.

A korábbi leírások is számot adtak arról, hogy a szerzett pragmatikai zavarok esetében igen sokféle típusba sorolható nyelvhasználati deficit keletkezhet, melyek olyan eltérésekben öltöttek testet, hogy a leírásuk során nem egyszerű megmutatni, mely zavar milyen mértékben magyarázható a nyelv nem szó szerinti alkalmazásának formái azonosítása alapján (BARA–TIRASSA–ZETTIN 1997; PARADIS 1998; PARADIS 2001/2009; PERKINS 2003).

A perkinsi (2008) emergens felfogással több szempontból is érdemes egyet

értünk. 1. PERKINS úgy definiálja a pragmatikai képességet, hogy szem előtt tartja az elme azon tulajdonságát, mely szerint vannak olyan magasabb szintű kognitív folyamatok, melyek nemcsak egyetlen terület és/vagy speciális alrendszer feladataként értelmezhetők, hanem több részterület által együttesen létrehozott működésként adnak egymással asszociatív kapcsolatban lévő területektől származó összehangolt tevékenységüknek köszönhetően eredményt. 2. Az egyes korábban is leírt nyelvhasználati deficitiek értelmezésére vonatkozóan attól látszik meggyőzőnek érvelése, hogy nem az egyes nem konvencionális formák adta változatokat tekinti külön-külön deficitnek, hanem egy olyan absztrakt gondolkodást tesz lehetővé az általa javasolt megközelítés, melyben a nyelv egyes szintjein megjelenő deficitiek részei egy olyan működésnek, ahol az aktuális használat adja a jelek motiváltságát. Mindebből az következik, hogy a nyelvfejlődésre vonatkozóan már korábban is vallott epigenetikus felfogás (MACWHINNEY 2003) kiterjeszhető, más aspektusból is elfogadhatóvá válhat. Azaz nemcsak a nyelvhasználat és a nyelvtudás elsajátítására tekinthetünk úgy, mint epigenetikusan létező részrendszerek egymás kiépülését és finomra hangolását végző és összegző összetevőire, hanem a felnőtt nyelvhasználókra is tekinthetünk úgy, mint olyan kognitív struktúrákkal rendelkező egyénekre, akik egy megnyilatkozás sikeres megértéséhez és produkciójához az adott nyelv kódszerű ismeretén túl olyan képességeiket is aktiválják, melyek az adott szituációban elvárhatóak. Fejlődéses pragmatikai vizsgálatainkban ezt a fajta szemléletet követjük, amikor az óvodás korú gyermekek nyelvhasználatában beálló jellegzetes változásokat regisztráltunk a négy éves korban bekövetkező mentalizációs folyamatok kiépülésének tükrében, valamint a kiskamasz kor megugró számú nem konvencionális nyelvi formájának megjelenését kutatva (LENGYEL–BALÁZS–IVASKÓ 2011; IVASKÓ–LENGYEL–KOMLÓSI 2012). Több hazai és nemzetközi adattal szinkronban arra jutottunk (vö. SCHNELL 2007), hogy a mások vélekedéseinek feltételezése, illetve a frontális tevékenység erőteljes fejlődése mellett bekövetkező pragmatikai ugrás először a négyéves kori változásban, majd a kilenc év körüli változásban mutatkozik meg leginkább a nyelv nem szó szerinti értelmezésének vonatkozásában.

BALCONI és AMENTA (2010) is amellett érvelnek, hogy olyan integratív és jól szinkronizált funkcióknak kell a nyelv produkciójához és megértéséhez hozzájárulniuk, melyek a beszélő céljainak megfelelően közvetíthetik úgy üzenetét, hogy közben kognitív képességeik sokasága vesz részt a megvalósításban. A neuropragmatikának az lenne a feladata, hogy minél pontosabban tudjon nyilatkozni ezen képességek egymáshoz való viszonyáról a nyelvi jelek megfelelő használatának és megértésének létrehozása szempontjából (BARA–TIRASSA 2000; STEMMER 2008).

A végrehajtó funkciók és a szándéktulajdonítási képesség közti viszony pontosabb megértése egyrészt elméleti pragmatikai szempontokból, másrészt a neurológiailag is releváns lokalizációt is figyelembe véve látszik fontosnak. A következtetések szerepe ebben az értelemben a relevanciaelmélet (SPERBER–WILSON 1986/1995) által nem demonstratív következtetésként leírt módon történhet, de a patológiás jelhasználatúak adataiból úgy látszik, hogy ezek a mentális műveletek korlátozottan működnek a jobb frontális lebenyi sérüléssel rendelkezőknél,

valamint az autizmussal élőknel és az Asperger-szindrómásoknál (HAPPÉ 1993, 1998; GYÖRI ET AL. 2002; GYÖRI 2006). Ez a szemlélet jellemzi azt a gondolkodásmódot, mellyel egy korábbi diagnosztikus módszert (IVASKÓ 2001) kiegészítve TÓTH ALINKÁVAL közösen kialakítottunk egy olyan képes teszteljárást, mellyel magyar jobb féltekei sérültek deficiteit írtuk le egészségesekkel összevetve (TÓTH–IVASKÓ 2012), jelenleg pedig afáziás személyek differenciáldiagnosztikájában használjuk. Egy olyan új terápiás mód (IVASKÓ–TÓTH 2012a) 2012 ősze óta tartó klinikai kipróbálása során alkalmazzuk a két teszteljárást, ahol a megtartott pragmatikai képesség adja a beszédterápia egyik alapját. Míg a jobb féltekei sérültek esetében (kérgi és mély állományi közti különbségtétel figyelembevételével) az oksági viszonyok felismerésére vonatkozóan szignifikáns eltérést találtunk korban megfelelő egészségesekkel összevetve a természetes okság és az intencionális okság tekintetében is, addig az agrammatikus afáziás személyek okfejtése megtartott képességként jellemezhető, szándéktulajdonítási képességeik is épek.¹

Korábban a PhD-disszertációmban (IVASKÓ 2004a) is hoztam érveket arra vonatkozóan, hogy az afáziás betegek kompenzációs stratégiái olyan összerendezetten vannak jelen a megnyilatkozásaik során, hogy elégséges bizonyítékot szolgáltatnak arra a feltevésre nézve, hogy rendelkeznek ugyan mentális reprezentációkkal a szándékaikat illetően, de ezen szándékaikat nem képesek megfelelő verbális kód segítségével kinyilvánítani. Más jel segítségével azonban (főként a Broca-típusú afáziások) ugyanakkor igen (vö. AHLSEN 2006). A tapasztaltak megerősítették azokat a korábbi neurolingvisztikai vélekedéseket, melyek szerint léteznie kell egy olyan képességnek, mely összehangoló funkcióval rendelkezik a nyelvi jelek adekvát használata és adekvát értelmezése során működő képességek felett. Pragmatikai szempontból az egészséges anyanyelvi beszélők sikertelen diskurzusainak a felismerése és a javításukra irányuló törekvések kialakítása során ugyanazon képességünk aktiválódik, mint amikor egy agrammatikus afáziás beszélő próbálja nyilvánvalóvá tenni szándékait partnere számára oly módon, hogy közben folyton arra törekszik, hogy az általa használat töredékes kód értelmezhetőségéről is informálják (PERKINS–MILROY 1997). A jobb féltekei sérültek ezzel szemben nem értik meg megfelelően a kommunikátor szándékait; ők maguk pedig rövid, egyszerű, de jól szerkesztett, konvencionális módon értelmezhető mondatokban fejezik ki magukat. Nem ellenőrzik fokozatosan a partner visszajelzéseit a megértésre vonatkozóan.

Ennek a kutatásnak (IVASKÓ 2000) a hazai újszerűségére mutatott rá PLÉH CSABA 2000-ben a Nemzetközi Pragmatikai Társaság budapesti konferenciájának plenáris előadásában, majd később a *Pragmatics* folyóiratban megjelent írásában

---

¹ Eljárásunk kidolgozását és bevezetését, mely az SZTE ÁOK Neurológiai Klinika Neurorehabilitációs Osztálya és a Nyelvtudományi Doktori Iskola Fejlődés és Neuropragmatikai Kutatócsoportja közti együttműködésben valósul meg, egy javarészt megváltozott munkaképességűeket foglalkoztató szegedi vállalat, a SZEFO Zrt. támogatja. Célunk ugyanis az, hogy igen rövid idő alatt tudjunk kreatív nyelvhasználóvá fejleszteni olyan bal féltekei stroke-on átesett személyeket, akiknek korlátozott nyelvi kód áll rendelkezésükre szándékaik kifejezéséhez (IVASKÓ–TÓTH 2012b). – Köszönettel tartozom mind a betegeknek, a kísérleti személyeknek (gyerekeknek, felnőtteknek egyaránt), családtagjaiknak, valamint az SZTE ÁOK Neurológiai Klinikának.

(PLÉH 2000). Szintén általa megfogalmazott módon hivatkozik ezekre a munkákra a moduláris pragmatikaszemlélet lehetséges feltételezését vizsgálva egy másik tanulmány (PLÉH 2003), és a jobb féltekei sérültek jellegzetes pragmatikai deficitjeinek bemutatásakor is (PLÉH 2012). GYÖRI MIKLÓSNak köszönhetően a pragmatikai zavarok mibenlétével is foglalkozó pszichológia-tankönyv vonatkozó fejezete emeli ki (HAHN–GYÖRI 2003: 217) a pragmatikai kompetencia jobb féltekei sérülteknél megjelenő deficitekkel kapcsolatos korábbi munkáim (IVASKÓ 2004b) hazai újdonságát.

3. 2006-ban elnyert Bolyai János Kutatási Ösztöndíj pályázatomban is azt vallottam, hogy fontos lenne egy egységes pragmatikaelméleti keretben kezelni a sikertelen egészséges diskurzusokat és azokat, ahol valamelyik résztvevő nyelvi és/vagy nyelvhasználati képessége csak korlátozottan van jelen, hiszen csak így lehet módunk magyarázatot adni a sérült nyelvhasználatúak és az egészséges partnereik közti kölcsönös megértési és megértetési manővereik mibenlétéről. A relevancia-elméleti keret és a kognitív neuropszichológia fentebb röviden bemutatott, a mai kísérleti pragmatikai vizsgálatokkal összhangban lévő kutatásai jó megoldást kínálnak arra, hogy a perkinsi értelemben vett emergens felfogást képviselni tudjunk.

Abban a reményben zárom ezt a rövid tanulmányt, hogy az az összefogás, mely a pragmatikai kerekasztal létrejöttével elindult, még erősebb alapot tud biztosítani ahhoz, hogy az emberi jelhasználatot, elsősorban a nyelvhasználatot egyre pontosabban érthessük, és ha arra szükség van egy adott populációban, minél hatékonyabban tudjuk fejleszteni is. A pragmatikai kompetenciának a jelentések megtalálásában betöltött szerepének pontosabb leírása fontos megállapításokkal szolgálhat egy olyan terápiás eljárás kidolgozásában is, ahol a dyshyponoia (PARADIS 1998) lenne könnyebben kezelhető.

Kulcsszók: pragmatikai kompetencia, neuropragmatika, emergens felfogás, relevancia, pragmatikai zavarok.

A hivatkozott irodalom

- AHLSÉN, ELISABETH 2006. Introduction to Neurolinguistics. John Benjamins, Amsterdam.
- BALCONI, MICHELA 2010. Biological Basis of Linguistic and Communicative systems: From Neurolinguistics to Neuropragmatics. In: BALCONI, MICHELA szerk., Neuropsychology of Communication. Springer Verlag Italia, Milan, 3–27.
- BALCONI, MICHELA – AMENTA, SIMONA 2010. From Pragmatics to Neuropragmatics. In: MICHELA BALCONI szerk., Neuropsychology of Communication. Springer Verlag Italia, Milan, 93–111.
- BARA, BRUNO – TIRASSA, MAURIZIO 2000. Neuropragmatics: brain and communication. Brain and Language 71: 10–4.
- BARA, BRUNO G. – TIRASSA, MAURIZIO – ZETTIN, MARINA 1997. Neuropragmatics: Neuropsychological constraints on formal theories of dialogue. Brain and Language 59: 7–49.
- CHOMSKY, NOAM 2002. On Nature and Language. Cambridge University Press, Cambridge.

- COULSON, SEANA 2004. Electrophysiology and Pragmatic Language Comprehension. In: NOVECK, IRA A. – SPERBER, DAN szerk., *Experimental Pragmatics*. Palgrave Mac Millan, Basingstoke, 187–206.
- FRITH, CHRIS 2007. *Making up the Mind. How the Brain Creates our Mental World*. Blackwell Publishing, Oxford.
- FRITH, CHRIS – FRITH, UTA 1999. Interacting minds – A biological basis. *Science* 286: 1692–5.
- GIORA, RACHEL 2007. Is Metaphor Special? *Brain and Language* 100: 111–4.
- GYÖRI MIKLÓS – GY. STEFANIK KRISZTINA – KANIZSAI NAGY ILDIKÓ – BALÁZS ANNA 2002. Naiv tudatelmélet és nyelvi pragmatika magasan funkcionáló autizmusban: reprezentációs zavar, performanciakorlát vagy kompenzáció? In: RACSMÁNY–KÉRI szerk. 2002: 11–40.
- GYÖRI MIKLÓS 2006. *Autism and Cognitive Architecture*. Akadémiai Kiadó, Bp.
- HAHN NOÉMI – GYÖRI MIKLÓS 2008. A kommunikáció modelljei és alapfolyamatai. In: CSÉPE VALÉRIA – GYÖRI MIKLÓS – RAGÓ ANETT szerk., *Általános pszichológia 3. Nyelv, tudat, gondolkodás*. Osiris, Bp., 196–229.
- HAPPÉ FRANCESCA 1993. Communicative competence and theory of mind in autism: A test of relevance theory. *Cognition* 48: 101–19.
- HAPPÉ FRANCESCA 1998. Language and Communication Disorders in Autism and Asperger's Syndrome. In: STEMMER, BRIGITTE – WHITAKER, HARRY A. szerk., *Handbook of Neurolinguistics*. Academic Press, New York.
- IVASKÓ LÍVIA 2000. Az afáziás nyelvhasználat sikertelenségének okairól. Előadás a Magyar Kognitív Tudományi Társaság VIII. konferenciáján. Szeged, 2000. február 4–6.
- IVASKÓ LÍVIA 2001. Pragmatikai deficitek neurolingvisztikai diagnosztizálása. Előadás a Magyar Idegtudományi Társaság konferenciáján. Szeged, 2001. január 24–27.
- IVASKÓ LÍVIA 2002. Az afáziás nyelvhasználat sikertelenségének okairól. In: RACSMÁNY – KÉRI szerk. 2002: 40–51.
- IVASKÓ LÍVIA 2004a. A pragmatikai kompetencia szerepe a sikertelen diskurzusokban. Doktori disszertáció. SZTE, Szeged. Kézirat.
- IVASKÓ LÍVIA 2004b. A pragmatikai kompetencia: nyelvelméleti érvek és neurolingvisztikai realitás. In: IVASKÓ LÍVIA szerk., *A kommunikáció útjai*. Gondolat Kiadó, MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Bp., 181–96.
- IVASKÓ LÍVIA – NÉMETH T. ENIKŐ 2002. Types and reasons of communicative failures: a relevance theoretical approach. *Modern Filológiai Közlemények* 4: 31–43.
- IVASKÓ LÍVIA – LENGYEL ZSUZSANNA – KOMLÓSI BOGLÁRKA 2012. Human-specific abilities underlying the telling and interpretation of stories, narratives and actions. Prezentáció a NIL 2012 nemzetközi konferencián, Párizsban, 2012. szeptember 4–6.
- IVASKÓ LÍVIA – TÓTH ALINKA 2012a. Acquired pragmatic disorders of right hemisphere damaged patients. In: BOTINIS, ANTONIS szerk., *Proceedings of the Conference on Experimental Linguistics*. ISEL University of Athens, Athen. 65–69. (<http://conferences.phil.uoa.gr/exling/ExLing%202012%20proceedings.pdf>)
- IVASKÓ LÍVIA – TÓTH ALINKA 2012b. Az asszociatív terápiás megközelítés szerepe az afáziás betegek nyelvi rehabilitációjában a szegedi Neurológiai Klinikán. Előadás az Újabb lehetőségek és módszerek az afázia diagnosztikájában és terápiájában, a rehabilitáció színterei című konferencián. Budapest, 2012. április 14.

- LENGYEL ZSUZSANNA – BALÁZS PATRÍCIA – IVASKÓ LÍVIA 2011. Intended or not intended, literal or nonliteral meaning – some evidence from normally developing Hungarian children. 12th International Pragmatics Conference, Manchester, England, 2011. július 3–8.
- MACWHINNEY, BRIAN 2003. A nyelvfejlődés epigenezise. In: PLÉH CSABA – KOVÁCS GYULA – GULYÁS BALÁZS szerk., *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Bp., 506–27.
- MORRIS, CHARLES 1938. *Foundations of the theory of signs*. Chicago University Press, Chicago.
- NÉMETH T. ENIKŐ 2006. Pragmatika. In: KIEFER FERENC szerk., *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Bp., 222–61.
- NOVECK, IRA A. – SPERBER, DAN eds. 2004. *Experimental Pragmatics*. Palgrave MacMillan, Basingstoke.
- PARADIS, MICHEL 1998. The other side of language. Pragmatic competence. *Journal of Neurolinguistics* 11: 1–10.
- PARADIS, MICHEL 2001/2009. Cerebral division of labour in verbal communication. In: DOMINIEK, SANDRA – ÖSTMAN, JAN-OLA – VERSCHUEREN, JEF eds., *Cognition and Pragmatics*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, 53–77.
- PENN, CLAIRE 1985. The profile of communicative appropriateness. *South African Journal of Communication Disorders* 32: 18–23.
- PERKINS, LISA – MILROY, LESLEY 1997. Sharing the communicative burden: A conversation-analytic account of aphasic/non-aphasic interaction. *Multilingua* 16. 2/3: 199–217.
- PERKINS, MICHAEL 2003. Clinical pragmatics. In: VERSHUEREN, JEF, ÖSTMAN, JAN-OLA – J. BLOMMAERT, JAN – BULCEAN, C. eds., *Handbook of Pragmatics*. John Benjamins, Amsterdam, 1–29.
- PERKINS, MICHAEL 2007/2010. *Pragmatic impairment*. Cambridge University Press, Cambridge.
- PERKINS, MICHAEL R. 2008. Pragmatic Impairment as an Emergent Phenomenon. In: BALL, MARTIN J. et al. eds., *The Handbook of Clinical Linguistics*. Blackwell Publishing, Oxford, 79–92.
- PLÉH CSABA 2000. Modularity and pragmatics: some simple and some complicated ways. *Pragmatics* 10: 415–38.
- PLÉH CSABA 2003. Modularitás és pragmatika. In: PLÉH CSABA szerk., *A természet és a lélek*. Osiris Zsebkönyvtár, Bp.
- PLÉH CSABA 2012. *A társalgás pszichológiája*. Osiris Kiadó, Bp.
- RACSMÁNY MIHÁLY – KÉRI SZABOLCS szerk. 2002. *Architektúra és patológia a megismerésben*. Kognitív Szeminárium. Books in Print, Bp.
- SCHNELL ZSUZSANNA 2007 *Tudatelmélet és pragmatika*. Idiomatikus nyelvelsajátítás. In: MUND KATALIN – KAMPIS GYÖRGY szerk., *Tudat és elme*. Typotex, Bp., 147–67.
- SMITH, BENITA R. – LEINONEN, EEVA 1992. *Clinical Pragmatics*. Chapman and Hall, London – New York.
- SPERBER, DAN – WILSON, DEIRDRE 1986/1995. *Relevance*. Communication and Cognition. Blackwell, Oxford – Cambridge (MA).
- STEMMER, BRIGITTE 2008. Neuropragmatics: disorders and neural systems. In: STEMMER, BRIGITTE – WHITAKER, HARRY A. eds., *Handbook of the Neuroscience of Language*. Elsevier, Amsterdam, 177–89.

- STEMMER, BRIGITTE – SCHÖNLE, PAUL WALTER 2000. Neuropragmatics in the 21st century. *Brain and Language* 68: 389–91.
- TÓTH ALINKA – IVASKÓ LÍVIA 2012. Szerzett pragmatikai zavarok. *Gyógypedagógiai Szemle* 40: 25–35.

Investigating pragmatic competence in pragmatics, linguistics, and cognitive neuroscience

The aim of this paper is to demonstrate the relation of disciplines that are responsible for the investigation of pragmatic competence. In accordance with Perkins's (2008) perspective it is argued that pragmatic competence can be viewed as an emergent phenomenon. Our studies are based on the idea that pragmatic competence is responsible for the appropriateness of utterances in various communicative situations. We have several reasons to say that the human frontal lobe has a crucial role in organizing communicative behaviour.

Keywords: pragmatic competence, neuropragmatics, emergent perspective, relevance, pragmatic disorders.

IVASKÓ LÍVIA

A pragmatika mint kommunikációtudomány

1. A „Retorikai lexikon”-ban (ADAMIK főszerk. 2010) a pragmatika feladatkörét úgy jellemeztem, mint annak vizsgálatát, hogyan használják az emberek a nyelvet céljaik elérésére különböző kontextusokban, és hogyan értelmezik egymás megnyilatkozásait (958). E tág meghatározás első fele NÉMETH T. ENIKŐ (2006: 223–4) nézetét visszahangozza, második fele pedig a hallgató mentális tevékenységére utal, amelynek eredményeképpen egy hallott vagy olvasott nyelvi közlésből képes a konvencionális jelentéstől eltérő vagy azon túlmutató gondolati tartalmakat is levezetni. Pontosítva a lexikon szócikkében leírtakat: felfogásom szerint a pragmatika egyfelől a beszélői szándékok implicit nyelvi kifejezőmódjaival, másfelől azok megértésével és a lehetséges félreértések okaival foglalkozik (utóbbiról l. pl. IVASKÓ–NÉMETH T. 2002; IVASKÓ 2005), de hatóköre részben kiterjeszhető a nem nyelvi (pl. képi metaforák, l. WHITTOCK 1990) és a multimodális kommunikáció (pl. kép+hang+szöveg, l. FORCEVILLE–URIOS-APARISI 2009) interpretálására is.

A beszélői szándékok mindig összetettek: az emberek általában egyszerre szeretnének lényegre törők és udvariasak lenni, igyekeznek hatékonyan elősegíteni egyéni boldogulásukat és kielégíteni társas szükségleteiket, az érdeklükben álló cselekvésre ösztönözni, befolyásolni a partnereket és eközben minél jobb benyomást tenni rájuk, nem beszélve az ezeknek a szándékoknak a felismerésére vagy elrejtésére vonatkozó magasabb rendű szándékokról (NÉMETH T. 2008a). Ezért minden megnyilatkozás jelentése többretegű. Egy ismert megkülönböztetés szerint, amely a kommunikációkutatás ún. stanfordi vagy Palo Alto-i